

XVI a. vidurio Gardino pavieto asmenų vardynas

JŪRATĖ ČIRŪNAITĖ

Lietuvos sveikatos mokslų universitetas, M. Jankaus g. 2, LT-50275 Kaunas

El. paštas: j.cirunaite@gmail.com

Straipsnyje tiriamas 1567 m. į karo tarnybą iš Gardino pavieto siunčiamų asmenų ir to paties pavieto moterų, tiekiančių žirgus kariuomenei, vardynas. Nustatyta, kad dauguma vyrų užrašyti krikščioniškais vardais. Tautinių vardų tėra dešimtadalis. Krikščioniški vardai užrašyti kanoninėmis arba liaudinėmis formomis, gali būti rytietiški arba vakarietiški. Vyrų įvardijimo tipai yra trys: įvardijimai vien potencialiosiomis pavardėmis, įvardijimai vien vardais, mišrieji įvardijimai. Aprašyta vyrų įvardijimo struktūra – nustatyta, kad įvardijimuose pavartoti vardai, tėvavardžiai, -sk- tipo asmenvardžiai, nepriesaginiai asmenvardžiai, kurie nėra vardai, ir pravardės. Su prievardžiais užrašyti beveik visi įvardijimai. Buvo užrašyti pareigybės, luomo, siunčiamojo amžiaus tarpsnį, tautybę ir draugystės santykį su siunčiančiuoju asmeniu nurodantys prievardžiai. Įvardijimai buvo vieno arba dviejų asmenvardžių. Nustatyta, kad krikščioniškais vardais užrašytos beveik visos moterys. Jų vardų formos buvo kanoninės arba liaudinės, vakarietiškos arba rytietiškos. Moterų įvardijimo tipai yra du: įvardijimai vien šeimos asmenvardžiais ir mišrieji įvardijimai. Aprašyta moterų įvardijimo struktūra – nustatyta, kad pavartoti vardai, andronimai, tėvavardžiai, sutuoktinio tėvavardžiai, tėvo tėvavardžiai, -sk- tipo asmenvardžiai. Daugiau kaip pusė moterų įvardijimų buvo užrašyti su prievardžiais. Prievardžiai buvo šeiminių padėties ir giminytės, kilmės ir pareigybės. Asmenvardžių skaičius moterų įvardijimuose svyravo nuo vieno iki keturių.

Raktažodžiai: asmenvardis, įvardijimas, prievardis

Šiuo metu yra nemažai Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės laikotarpio istorinės antropomikos darbų. Vitalija Maciejauskienė yra išleidusi monografiją apie lietuvių pavardžių formavimąsi XIII–XVIII a. [8]. Joje aprašoma lietuvių asmenų įvardijimo raida nuo vieno vardo iki šiandieninio dvinario įvardijimo vardu ir pavarde, daugiausia dėmesio skiriama pavardžių formavimuisi ir įsigalėjimui, aiškinama jų kilmė, aptariamas lietuvių pavardžių slavinimas ir pavardžių variantų atsiradimas, taip pat rašoma apie moterų įvardijimo savitumus įvairiais laikotarpiais. Monografiją apie XVI–XVIII a. kauniečių asmenvardžius yra parašiusi Alma Ragauskaitė [9]. Tai yra išsamus senojo Kauno gyventojų asmenvardžių, surinktų iš rankraštinių miesto istorijos dokumentų tyrimas. Knygoje aprašoma vyrų ir moterų įvardijimo sistema, nagrinėjamas miesto gyventojų pavardžių radimasis, nušviečiamas bendras to meto asmenvardžių kilmės vaizdas, aptariami antroponimų darybos polinkiai. Monografiją apie lietuvių asmenvardžius išleidęs Zigmas Zinkevičius [11]

lietuvių asmenvardžius suskirstė į tautinį vardyną, krikščioniškąjį vardyną ir pravardyną. Labai svarbus šio autoriaus darbas yra XVII a. pradžios Vilniaus Šv. Jonų bažnyčios santuokų ir krikšto registracijos metrikų knygų asmenvardžių tyrimas [10]. Autorius tyrė visų socialinių sluoksnių miesto ir aplinkinių kaimų gyventojų vardyną. Asmenvardžiai knygoje suskirstyti į dvikamienius, jų trumpinius, pravardes, galūnių, priesagų vedinius ir kt. Šio straipsnio autorė yra parašiusi disertaciją apie moterų įvardijimą LDK kariuomenės dokumentuose [1] ir tyrusi Lietuvos žydų ir totorių vardyną [2; 3; 5], Voluinės bajorų vardyną [4].

Yra trys XVI a. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kariuomenės surašymai: 1528 m., 1565 m. ir 1567 metų. 1567 m. LDK kariuomenės surašyme yra ir Gardino pavieto bajorų registras. Dalis bajorų į karo tarnybą vyko ne patys – vietoj savęs siuntė kitus asmenis. Šiame straipsnyje yra tiriamas į karo tarnybą iš Gardino pavieto siunčiamų asmenų ir to paties pavieto moterų, tiekusių žirgus kariuomenei, vardynas. Dauguma į kariuomenę siunčiamų asmenų buvo valstiečių luomo, keli buvo bajorai. Moterys, tiekusios žirgus kariuomenei, buvo bajorės.

Straipsnio autorė yra ištyrusi 1528 metų Gardino pavieto bajorų – vyrų ir moterų – vardyną [6]. Šis straipsnis tęsia XVI a. Gardino pavieto asmenų vardyno tyrimus.

Mokslinių tyrimų tikslas – išnagrinėti XVI a. vidurio Gardino pavieto asmenų, siunčiamų į karo tarnybą, ir to paties pavieto moterų bajorių įvardijimo sistemą. Tyrimams taikomas aprašomasis metodas.

Straipsnyje cituojami įvardijimai ir vardai yra metrikuoti: skliaustuose po įvardijimo arba vardo nurodomas šaltinio puslapis.

ASMENŲ, SIUNČIAMŲ Į KARO TARNYBĄ, VARDAI

Krikščioniškais vardais užrašyta devyni dešimtadaliai asmenų (50; 90,9 proc.), tautiniais (nekrikščioniškais) vardais užrašyta dešimtadalis asmenų (5; 9,1 proc.).

Krikščioniški vardai

1. Andriejus, Андрей (1) – vienas užrašymas kanonine forma: acc. sg. *Андрея* (694).
2. Baltramiejus, Варфоломей – vienas užrašymas vakarietiška kanonine forma: acc. sg. *Балтromeя* (704).
3. Bogdanas (2), Богдан – vienas užrašymas kanonine forma: acc. sg. *Богдана* (676).
4. Damianas, Дамиан – vienas užrašymas liaudine forma: acc.sg. *Демьяна* (703).
5. Grigalius, Григорий – vienas užrašymas liaudine forma: acc. sg. *Грицука* (678).
6. Jokūbas, Иаков – vienas užrašymas kanonine forma: acc. sg. *Якуба* (699).
7. Jonas, Иоан – dešimt užrašymų: septyni kanonine vakarietiška forma – acc. sg. *Яна* (678, 704, (709) ir kt.; trys liaudine rytietiška forma – *Ивань* (705), acc. sg. *Ивана* (678, 703).
8. Kosmas (Kuzmas), Косма – vienas užrašymas vakarietiška kanonine forma: acc. sg. *Кузму* (705).
9. Makarijus, Макарий – vienas užrašymas liaudine forma: acc. sg. *Макара* (685).
10. Maksimas, Максим – du užrašymai kanonine forma: acc. sg. *Максима* (701, 703).
11. Martynas, Мартин – trys užrašymai kanonine forma: acc. sg. *Мартина* (676, 678), (704).

(1) Vardai pateikiami lietuviška ir rusiška stačiatikiams būdinga forma.

(2) *Bogdanas* yra vertinys iš *Teodoto*.

12. Mikalojus, Николай – keturi vakarietiški užrašymai: trys kanonine forma – acc. sg. *Миколая* (678, 695, 696); vienas liaudine forma: acc. sg. *Миська* (707).
13. Mykolas, Михаил – vienas užrašymas liaudine forma: acc. sg. *Михалка* (680).
14. Morkus, Марк – vienas užrašymas kanonine forma: acc. sg. *Марка* (691).
15. Motiejus, Матфей – keturi užrašymai: vienas kanonine rytietiška forma – acc. sg. *Матфея* (704), trys liaudinėmis formomis – *Матысь* (700), *Матей* (700), acc. sg. *Матейя* (703).
16. Laurynas, Лаврентий – du užrašymai liaudine forma: acc. sg. *Лаврина* (691, 701).
17. Petras, Петр – vienas užrašymas kanonine forma: acc. sg. *Петра* (700).
18. Pilypas, Филипп – vienas užrašymas kanonine forma: acc. sg. *Филипа* (693).
19. Povilas (Paulius), Павел – vienas užrašymas kanonine forma: *Павель* (694).
20. Stanislovas (3) – keturi užrašymai: du kanonine forma – acc. sg. *Станислава* (684), (690), du liaudinėmis formomis: acc. sg. *Стася* (687), acc. sg. *Станка* (677).
21. Steponas, Стефан – vienas užrašymas liaudine forma: acc. sg. *Степана* (682).
22. Teodoras, Феодор – vienas užrašymas liaudine forma: acc. sg. *Федорца* (688).
23. Timotiejus, Тимофей – vienas užrašymas liaudine forma: acc. sg. *Тимохофея* (705).
24. Tomas, Фома – vienas užrašymas vakarietiška liaudine forma: acc. sg. *Томька* (680).
25. Trotimas, Трофим – vienas užrašymas liaudine forma: acc. sg. *Трохима* (677).
26. Valentas, Валент – vienas užrašymas kanonine forma: acc. sg. *Валентого* (700).
27. Vaitiekus (4) – du užrašymai kanonine forma: acc. sg. *Войтеха* (694, 707).

Tautiniai (nekrіščioniški) vardai

Krikščionys užrašyti keturiais tautiniais (nekrіščioniškais) vardais: acc. sg. *Дыля* (680), acc. sg. *Гарасима* (700), acc. sg. *Куряйна* (690), acc. sg. *Рокгалю* (701). Totorius musulmonas užrašytas tiurkišku vardu acc. sg. *Барана* (5) (708).

ASMENŲ, SIUNČIAMŲ Į KARO TARNYBĄ, ĮVARDIJIMO TIPAI

Asmenų, kuriuos bajorai siuntė į karo tarnybą, 1567 metų Gardino pavieto sąrašė užrašyta 58. Jų įvardijimo tipai yra trys: įvardijimai be potencialiosios pavardės (įvardijimai vien vardais), įvardijimai vien potencialiąja pavarde ir mišrieji įvardijimai. Dalis asmenvardžių, kurie šiame darbe laikomi potencialiosiomis pavardėmis, galėjo jau būti ir tikros pavardės, bet kol kas šito neįmanoma įrodyti, nes tam reikėtų turėti ne vien minimo asmens, bet ir jo tėvo įvardijimą. Jeigu abiejų įvardijimų antrieji asmenvardžiai sutaptų, tai būtų pavardė.

Įvardijimai be potencialiosios pavardės

Be potencialiosios pavardės, vien vardu, užrašyti 24 asmenys. Tai 41,4 proc. visų įvardijimų. Vienas asmuo užrašytas be prievardžių, nurodant vietovę, iš kurios yra siunčiamas: *Иванъ зъ Костентиновичъ* (705). Vienas asmuo yra samdytinis: acc. sg. *наймита Валентого* (700). Vienas asmuo yra prauglys: acc. sg. *пахолика недорослого Яна* (697). Tarp siunčiamų asmenų yra vienas tarnautojas: acc. sg. *служебника на имя Станислава* (684). Vietoj bajoro į karą vyksta jo bičiulis: acc. sg. *приятеля своего на имя Макара* (685). Du asmenys yra bernai: acc. sg. *детину Демьяна* (703); acc. sg. *детину Куряйна* (690). Vienas asmuo yra ir bernas, ir tarnas: acc. sg. *слугу Миколая детину* (696). Yra vienas valstietis: acc. sg.

- (3) Šventojo, vardu Stanislovas, Maskvos ir visos Rusios Stačiatikių bažnyčia nėra kanonizavusi.
- (4) Šventojo, vardu Vaitiekus, Maskvos ir visos Rusios Stačiatikių bažnyčia nėra kanonizavusi.
- (5) *Baran* – tiurk. lietus [7, 100].

мужика на имя Миська (707). Vienas asmuo užrašytas kaip valstietis baudžiauninkas: acc. sg. *мужика холопа своего* <...> *на имя Дыля* (680). Trylika siunčiamų asmenų yra tarnai: acc. sg. *слугъ* <...> *Тимохофея* (705); acc. sg. *слугу Яна* (704); acc. sg. *слугу Максима* (703); acc. sg. *слугу* <...> *Матея* (703); acc. sg. *слугу на имя Рокгалю* (701); acc. sg. *слугу* <...> *Лаврина* (701); acc. sg. *слугу Гарасима* (700); acc. sg. *слугу Филипа* (693); acc. sg. *слугу Федорца* (688); acc. sg. *слугу Михалка* (680); acc. sg. *слугу Грицука* (678); acc. sg. *слугу Миколая* (678); acc. sg. *слугу Станка* (677). Vienas tarnas yra totorius: acc. sg. *слугу Татарина Барана* (708).

Įvardijimai vien potencialiaja pavarde

Vien potencialiaja pavarde, be vardo, užrašyti trys asmenys. Tai 5,2 proc. visų įvardijimų.

1. *-sk-* tipo priesagos vedinys. Du tarnų užrašymai: acc. sg. *слугу на имя Рыбицкогого* (694); acc. sg. *слугу на имя Жданковскогого* (696).

2. Patronimas (tėvavardis). Vienas užrašymas be prievardžių: *Матеевичъ* (704) „Motiejaus sūnus“.

Mišrieji įvardijimai

Mišriaisiais įvardijimais, kuriuos sudaro vardai ir potencialiosios pavardės, užrašytas 31 asmuo. Tai daugiau kaip pusė visų įvardijimų (53,4 proc.).

1. Vardas + patronimas (tėvavardis). Septyniolika užrašymų. Vienas asmuo yra vyresnysis tarnas: acc. sg. *слугу старшого Матфея Васильевича* (704) / „vyresnįjį tarną Motiejų, Vasilijaus sūnų“. Keturiolika asmenų yra tarnai: acc. sg. *слугу на имя Мартина Яновича* (676); *слуге на имя Павелъ Мартиновичъ* (694); acc. sg. *слугу Богдана Семеновича* (676); acc. sg. *слугу Трохима Онисковича* (677); acc. sg. *слугу Лаврина Черевачевича* (691); acc. sg. *слугу Андрея Макаровича* (694); acc. sg. *слугу Миколая Томъковича* (695); acc. sg. *слугу Петра Куртича* (700); acc. sg. *слугу Максима Михайловича* (701); acc. sg. *слугу Балтромея Яневича* (704); acc. sg. *слугу на имя Кузму Данилевича* (705); acc. pl. *слугъ* <...> *на имя Мартина Чеховича* (704/705); *слугамъ имена Матысь Петровичъ* (700); acc. sg. *слугу на имя Яна Кубилойти* (6) (709) / „tarną, vardu Joną, Kubilo (Kubiliaus) sūnų“; acc. sg. *слугу Стася Телеповича зъ Ейсимонтъ шляхтича* (687) / „tarną, vardu Stasį, Telepo sūnų, iš Eisimantų, bajorą“; acc. sg. *слугу Степана Пашковича шляхтича* (682).

2. Vardas + *-sk-* tipo asmenvardis. Devyni užrašymai. Vienas asmuo yra tarnautojas: acc. sg. *служебника Войтеха Невецкогого* (694). Aštuoni asmenys yra užrašyti nurodant, jog jie yra tarnai. Vieno asmens vardas užrašytas neįprastai – antrojo asmenvardžio pozicijoje: acc. sg. *слугу Сасиновского Яна* (704). Kitų aštuonių įvardijimų asmenvardžių išsidėstymo tvarka įprasta: acc. sg. *слугу Яна Индурского* (678); acc. sg. *слугу Томъка Яновского* (680); acc. sg. *слугу своего Яна Смержевского* (686); acc. sg. *слугу Станислава Дубровского* (690); acc. sg. *слугу своего Яна Росницкого* (695); acc. sg. *слугу Войтеха Каленицкогого* (707); dat. pl. *слугамъ имена* <...> *Матей Мъстиславский* (700).

3. Vardas + asmenvardis, kuris nėra nei patronimas, nei *-sk-* tipo antroponimas. Keturi užrašymai. Visi asmenys yra tarnai: acc. sg. *слугу Ивана Ейсимонта* (687); acc. sg. *Мартина слугу Лагоду* (678); acc. sg. *слугу Марка Дивиша* (691); acc. sg. *слугу Ивана Головню* (703).

(6) Šis asmuo, sprendžiant iš antrojo asmenvardžio lietuviškos šaknies ir lietuviškos patroniminės priesagos, yra lietuvis.

4. Vardas + pravardė. Vienas tarno užrašymas: acc. sg. *служу на имя Якуба Царика (699) / „tarną, vardu Jokūbą Cariuką (Karaliuką)“*.

ASMENŲ, SIUNČIAMŲ Į KARO TARNYBĄ, ĮVARDIJIMO STRUKTŪRA

Su vardais užrašyta dauguma įvardijimų (55; 94,8 proc.). Patronimą (tėvavardį) turėjo apie trečdalis įvardijimų (18; 31,0 proc.). 17 patroniminių priesagų slaviškos – *-овичъ/-евичъ*, viena lietuviška – *-oĩtu (-aitis)*. Beveik penktadalis įvardijimų turėjo *-sk-* tipo asmenvardį (11; 19,0 proc.). Asmenvardį, kuris nėra nei patronimas, nei *-sk-* tipo antroponimas, turėjo keturi įvardijimai (6,9 proc.). Pravardė užrašyta viename įvardijime (1,7 proc.).

Su prievardžiais užrašyti beveik visi įvardijimai (56; 96,6 proc.). Vyravo pareigybės prievardžiai (50; 82 proc.). Kur kas mažiau buvo luomo (5; 8,2 proc.) ir siunčiamąjo amžiaus tarpsnį (4; 6,6 proc.) nurodančių prievardžių. Tautybę ir draugystės santykį su siunčiančiuoju asmeniu nurodantys prievardžiai užrašyti po vieną kartą.

Iš pareigybės prievardžių 46 kartus užrašyti tarnai (*слуга*), vieną kartą – vyresnysis tarnas (*слуга старший*), du kartus – tarnautojas (*служебникъ*), vieną kartą – samdytinis (*наймитъ*). Iš luomo prievardžių du kartus užrašyti valstiečiai (*мужикъ*), vieną kartą – baudžiauninkas tarnas (*холопъ*), du kartus – bajorai (*шляхтичъ*). Iš siunčiamąjo amžiaus tarpsnį nurodančių prievardžių tris kartus užrašyti bernai (*детина*), vieną kartą – paauglys (*пахликъ недорослый*). Draugystės santykius su siunčiančiuoju asmeniu iliustruoja prievardis „bičiulis“ (*приятель*). Tautybę nurodoma prievardžiu „totorius“ (*Татаринъ*).

Daugiau kaip pusė įvardijimų buvo dvinariai (31; 53,4 proc.). Vianarių įvardijimų buvo šiek tiek mažiau (27; 46,6 proc.). Vidutinis įvardijimo ilgis buvo 1,53 asmenvardžio.

MOTERŲ VARDAI

Krikščioniškais vardais užrašyta dauguma moterų (17; 94,4 proc.), nekrikščionišku vardu – tik viena moteris (5,6 proc.).

Krikščioniški vardai

1. Agnietė, Агния – vienas užrašymas liaudine lenkams būdinga forma: *Ягнежка* (689).
2. Apolonija (7) – du užrašymai liaudinėmis formomis: *Полоня* (676, 704).
3. Barbora (8), Варвара – vienas užrašymas kanonine vakarietiška forma: *Барбара* (684).
4. Bazilė, Василиса – vienas užrašymas kanonine rytietiška forma: *Василиса* (704).
5. Bogdana, Богдана – trys užrašymai kanoninėmis formomis: *Богдана* (685, 694, (702).
6. Eudokija, Евдокия – du užrašymai rytietiškomis liaudinėmis formomis: *Овдотья* (674, 686).
7. Ksenija, Ксения – vienas užrašymas rytietiška liaudine forma: *Оксюта* (706).
8. Ona, Анна – keturi užrašymai kanoninėmis formomis: *Ганна* (676, 678, 694, 697).
9. Pelagija, Пелагия – vienas užrašymas rytietiška liaudine forma: *Пологея* (675).
10. Teodora, Феодора – vienas užrašymas rytietiška liaudine forma: *Федя* (680).

Nekrikščioniški vardai

Nekrikščioniškiems vardams galima priskirti vardą *Мауцуха* (677), tačiau negalima atmesti galimybės, kad tai gali būti kurio nors krikštavardžio liaudinė forma.

(7) Šventosios šiuo vardu nėra kanonizavusi Maskvos ir visos Rusios Stačiatikių bažnyčia.

(8) *Bogdana* – vertinys iš *Teodota*.

MOTERŲ ĮVARDIJIMO TIPAI

1567 m. Gardino pavieto registre užrašyta 30 bajorų luomo moterų, kurios tiekė žirgus kariuomenei. Jų įvardijimo tipai yra du: įvardijimai vien šeimos asmenvardžiais ir mišrieji įvardijimai. Nėra įvardijimų be šeimos asmenvardžių (įvardijimų vien vardais arba pravardėmis).

Įvardijimai vien šeimos asmenvardžiais

Vien šeimos asmenvardžiais užrašyta 12 moterų. Tai 40 proc. visų įvardijimų, visi vienanariai ir pusė dvinarių įvardijimų.

1. Priesagos *-иня* vedinys. Du užrašymai: gen. sg. *пани Шолушиной* (709) / „ponios Šolušo žmonos“; *вдовы Куничиной* (674).

2. Priesagos *-овая/-евая* vedinys. Vienas užrašymas: gen. sg. *Внучковое* (694) / „Vnučko žmonos“.

3. *-sk-* tipo priesagos vedinys. Vienas užrašymas: dat. sg. *пани Комаевской* (696) / „poniai Komajevskio žmonai“.

4. Du priesagos *-овая/-евая* vediniai. Keturi užrašymai. Trys moterys užrašytos su našlės prievardžiais: *Богущовая Кохановая вдова* (678) / „Bogušo Kochano našlė“; *Яцковая Кохановая вдова* (678); gen. sg. *Михайлово Самострелниково вдовы* (692). Vienas įvardijimas turi suasmenvardėjusį prievardį *Вешняковая* / „kaimiečio žmona“: *Павлова Вешняковая* (694) / „Pavlo kaimiečio žmona“.

5. Priesagos *-овая/-евая* vedinys + vyriškojo patronimo genityvas. Du užrašymai: *Матеевая Игнатовича* (688) / „Motiejaus, Ignato sūnaus, žmona“; acc. sg. *Богущовую Кошича <...> вдову* (708) / „Bogušo, Koščo sūnaus, našlė“.

6. Priesagos *-овая/-евая* vedinys + priesagos *-овая/-евая* vedinys iš vyriškojo patronimo. Vienas užrašymas: *Григорьевая Воловичовая, владычина Полоцкая* (693) / „Grigorijaus, Volo sūnaus, Polocko valdovo (?) žmona“.

7. Priesagos *-овая/-евая* vedinys + *-sk-* tipo priesagos vedinys. Vienas užrašymas: *Размусовая Песская* (678) / „Razmuso Peskio žmona“.

Mišrieji įvardijimai

Mišriaisiais įvardijimais užrašyta 18 moterų. Tai 60 proc. visų įvardijimų, pusė dvinarių įvardijimų, visi trinariai ir keturnariai įvardijimai.

1. Vardas + priesagos *-иня* vedinys. Keturi užrašymai. Trims įvardijimams būdinga vardo prepozicija: *Богдана Яцутиня вдова* (702) / „Bogdana, Jacutos našlė“; *Пологея Кулбачиня вдова* (675); *Богдана Кучиня* (694). Vienam įvardijimui būdinga vardo postpozicija: *Яцутиня Оксюта* (706) / „Jacutos žmona Oksiuta“.

2. Vardas + priesagos *-овая/-евая* vedinys. Keturi užrašymai. Trims įvardijimams būdinga vardo prepozicija: *Василиса Вколовая* (704) / „Vasilisa, Vkolo žmona“; *Барбара Богдановая вдова* (684); *Полоня удова Денисовая* (676). Vienam įvardijimui būdinga vardo postpozicija: *Ленковая Мацуха* (677).

3. Vardas + priesagos *-овая/-евая* vedinys + vyriškasis patronimas. Du užrašymai: *Ганна Гришковая Станевичь удова* (697) / „Hana, Griškos, Stanio sūnaus, našlė“; *Ганна Станиславовая Дмишевичь* (676). Vyriškasis patronimas nominatyvo linksniu XVI a. moterų įvardijimams buvo neįprastas: daug dažniau buvo vartojamas patronimas, užrašytas genityvo linksniu.

4. Priesagos *-овая/-евая* vedinys + vyriškojo patronimo genityvas + vardas. Vienas užrašymas: *Миколаевая Прокоповича Ягнежка* (689) / „Mikalojaus, Prokopo sūnaus, našlė Jagnieška“.

5. Priesagos *-овая/-евая* vedinys + *-sk-* tipo priesagos vedinys + vardas. Vienas užrašymas: *Миколаевая Летенская* (9) (678) / „Mikalojaus Letensko našlė Hana“.

6. Vardas + priesagos *-овая/-евая* vedinys + priesagos *-иния* vedinys. Vienas užrašymas: *Федя Сенковая Кулбачиния вдова* (680) / „Fedia, Senko Kulbačiaus našlė“.

7. Priesagos *-овая/-евая* vedinys + *-sk-* tipo priesagos vedinys + vardas + priesagos *-овна/-евна* vedinys. Vienas užrašymas: *Венславовая Маечевская Овдотья Янушевна* (686) / „Venslavo Mačejevskio žmona Ovdotja, Janušo duktė“.

8. Priesagos *-овая/-евая* vedinys + *-sk-* tipo priesagos vedinys + vardas + priesagos *-овна/-евна* vedinys iš vyriškojo patronimo. Vienas užrašymas: *Костентиновая Халецкая Полонья Котовичовна* (704) / „Konstantino Chaleckio žmona Polonėja, Koto sūnaus duktė“.

9. Vardas + priesagos *-овна/-евна* vedinys + du priesagos *-овая/-евая* vediniai. Vienas užrašymas: *Овдотья Сопотковна Миколаевая Толочковая* (674) / „Ovdotja, Sopotko duktė, Mikalojaus Toločkos žmona“.

10. Du priesagos *-овая/-евая* vediniai + vyriškojo patronimo genityvas + vardas. Vienas užrašymas: *Давыдовая Омеляновича Тюхавая Богдана вдова* (685) / „Dovydo Tiucho, Omeljano sūnaus, našlė Bogdana“.

11. Vyriško vardo galūnės vedinys + priesagos *-овая/-евая* vedinys + priesagos *-овна/-евна* vedinys. Vienas užrašymas: *Щастная* (10) *Толочковая Ганна Держковна* (694) / „Ščasno Toločkos žmona Hana, Deržko duktė“.

MOTERŲ ĮVARDIJIMO STRUKTŪRA

Su vardais buvo užrašyta šeši dešimtadaliai moterų įvardijimų (18; 60 proc.). Andronimą (asmenvardį, sudarytą iš sutuoktinio vardo) turėjo beveik visi įvardijimai (29; 96,7 proc.). Dažniau vartotas andronimas, sudarytas su priesaga *-овая/-евая* (25 įvardijimai) negu su priesaga *-иния* (6 įvardijimai). Asmenvardį iš sutuoktinio tėvavardžio turėjo apie ketvirtadalis įvardijimų (7; 23,3 proc.). Keturis kartus tai buvo vyriškojo patronimo genityvas, du kartus – vyriškojo patronimo nominatyvas, vieną kartą – priesagos *-овая/-евая* vedinys iš vyriškojo patronimo. Tėvavardį (priesagos *-овна/-евна* vedinį) turėjo du įvardijimai (6,7 proc.). Tėvo tėvavardį (priesagos *-овна/-евна* vedinį iš vyriškojo patronimo) turėjo vienas įvardijimas (3,3 proc.). *-sk-* tipo asmenvardį (jis visada sudarytas iš sutuoktinio asmenvardžio) turėjo šeštadalis moterų įvardijimų (5; 16,7 proc.).

Su prievardžiais buvo užrašyta daugiau kaip pusė moterų įvardijimų (17; 56,7 proc.). Vyravo šeiminės padėties ir giminystės prievardžiai (14; 82,4 proc.). Nedaug buvo kilmės (2; 11,8 proc.) ir pareigybės prievardžių (1; 5,9 proc.). Šeiminės padėties ir giminystės prievardžiai buvo *вдова, удова* / „našlė“. Kilmės prievardis buvo *пани* / „ponia“. Pareigybės prievardis buvo *владычиния* / „valdovo(?) žmona“. Be prievardžių buvo užrašyta mažiau nei pusė moterų įvardijimų (13; 43,3 proc.).

(9) Užrašymas *Летенская* turbūt korektūros klaida: turėtų būti *Летенская*.

(10) *Щастная* galėjo būti ir moteriškas vardas, bet čia jis laikomas vyriško vardo vediniu – andronimu, nes moters įvardijime būdavo tik vienas vardas; šiuo atveju, jei *Щастная* laikytume vardu, vardai būtų du. Be to, iš vyriško vardo *Щастный* andronimų su priesaga *-овая/-евая* arba *-иния* nepavyko aptikti.

Vyravo dvinariai moterų įvardijimai (16; 53,3 proc.). Trinarių ir keturnarių įvardijimų buvo vienodas kiekis (po 5; 16,7 proc.). Mažiausiai buvo vienanarių įvardijimų (4; 13,3 proc.). Vidutinis moterų įvardijimo ilgis – 2,37 asmenvardžio.

IŠVADOS

1. Su vardais užrašyta dauguma į kariuomenę siunčiamų vyrų įvardijimų (94,8 proc.).
2. Devyni dešimtadaliai į kariuomenę siunčiamų vyrų vardų – krikščioniški. Buvo vartojamos ir katalikams, ir stačiatikiams (ortodoksams) būdingos vardų formos.
3. Populiariausias į kariuomenę siunčiamų vyrų vardas – *Jonas*.
4. Patronimą (tėvavardį) turėjo apie trečdalis į kariuomenę siunčiamų vyrų įvardijimų.
5. Penktadalis į kariuomenę siunčiamų vyrų įvardijimų turėjo *-sk-* tipo asmenvardį.
6. Su prievardžiais užrašyti beveik visi į kariuomenę siunčiamų vyrų įvardijimai (96,6 proc.). Vyravo pareigybės prievardžiai (82 proc.). Buvo keletas luomą, amžiaus tarpesnį, tautybę ir draugystės santykį su siunčiančiuoju asmeniu nurodančių prievardžių.
7. Vyravo dvinariai į kariuomenę siunčiamų vyrų įvardijimai (53,4 proc.), kiek mažiau buvo vienanarių įvardijimų (46,6 proc.). Vidutinis įvardijimo ilgis buvo 1,53 asmenvardžio.
8. Vyravo mišrieji į kariuomenę siunčiamų vyrų įvardijimai (53,4 proc.), kiek mažiau buvo įvardijimų be potencialiosios pavardės (41,4 proc.), vien potencialiaja pavarde užrašyti tik keli asmenys (5,2 proc.).
9. Su vardais užrašyta šeši dešimtadaliai moterų įvardijimų.
10. Dauguma moterų (94,4 proc.) užrašyta krikščioniškais vardais. Buvo vartojamos ir katalikams, ir stačiatikiams būdingos vardų formos.
11. Andronimą turėjo beveik visi moterų įvardijimai (96,7 proc.). Dažniau vartotas andronimas, sudarytas su priesaga *-овая/-евая* negu su priesaga *-иная*.
12. Asmenvardį iš situoktinio tėvavardžio turėjo apie ketvirtadalį moterų įvardijimų. Tai galėjo būti vyriškojo patronimo genityvas arba nominatyvas, taip pat priesagos *-овая/-евая* vedinys iš vyriškojo patronimo.
13. Tėvavardį turėjo tik du moterų įvardijimai, o tėvo tėvavardį – tik vienas įvardijimas.
14. *-sk-* tipo asmenvardį turėjo šeštadalis moterų įvardijimų.
15. Su prievardžiais užrašyta daugiau kaip pusė moterų įvardijimų (56,7 proc.). Vyravo šeiminės padėties ir giminystės prievardžiai (82,4 proc.). Nedaug buvo kilmės ir pareigybės prievardžių.
16. Vyravo dvinariai moterų įvardijimai (53,3 proc.), trinarių ir keturnarių įvardijimų kiekis buvo vienodas (16,7 proc.), mažiausiai buvo vienanarių įvardijimų (13,3 proc.). Vidutinis moterų įvardijimo ilgis buvo 2,37 asmenvardžio.
17. Vyravo mišrieji moterų įvardijimai (60 proc.). Kiek mažiau buvo vien šeimos asmenvardžiais užrašytų moterų įvardijimų (40 proc.). Nebuvo įvardijimų be šeimos asmenvardžių.

Gauta 2014 01 08
Priimta 2014 02 03

Šaltinis

Литовская Метрика, III. Книги Публичныхъ Дель. Переписи войска литовскаго. Петроградъ, 1915.

Literatūra

- [1] ČIRŪNAITĖ, Jūratė. 2000. *Moterų įvardijimas LDK kariuomenės dokumentuose* (rankraštis). Kaunas: VDU.

- [2] ČIRŪNAITĖ, Jūratė. 2009 Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės žydų ir totorių pavardžių formavimosi ypatumai. *Liaudies kultūra*, Nr. 4, p. 39–43.
- [3] ČIRŪNAITĖ, Jūratė. 2009 Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės žydų įvardijimas slaviškuose XV a. dokumentuose. *Lituanistica*, t. 55, Nr. 3–4(79–80), p. 127–132.
- [4] ČIRŪNAITĖ, Jūratė. 2009 Voluinės bajorų įvardijimas XVI amžiuje. *Respectus philologicus*, Nr. 15(20), p. 192–201.
- [5] ČIRŪNAITĖ, Jūratė. 2012. XVI amžiaus Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės žydžių moterų vardynas. *Respectus philologicus*, Nr. 21(26), p. 200–207.
- [6] ČIRŪNAITĖ, Jūratė. 2011. Gardino bajorų įvardijimas XVI a. pirmoje pusėje. *Darbai ir dienos*, Nr. 56, p. 125–142.
- [7] KRIČINSKIS, Stanislovas. 1993. *Lietuvos totoriai*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų I-kla.
- [8] MACIEJAUSKIENĖ, Vitalija. 1991. *Lietuvių pavardžių susidarymas XIII–XVIII a.* Vilnius: Mokslo.
- [9] RAGAUSKAITĖ, Alma. 2005. *XVI–XVIII a. kauniečių asmenvardžiai*. Vilnius: LKI leidykla.
- [10] ZINKEVIČIUS, Zigmąs. 1977. *Lietuvių antroponimika. Vilniaus lietuvių asmenvardžiai XVII a. pradžioje*. Vilnius: Mokslo.
- [11] ZINKEVIČIUS, Zigmąs. 2008. *Lietuvių asmenvardžiai*. Vilnius: LKI I-kla.

JŪRATĖ ČIRŪNAITĖ

Grodno District anthroponyms in the middle of 16th century

Summary

The article analyzes the anthroponyms of men from the Grodno District who were mostly servants and were sent to the army, and the anthroponyms of noblewomen who provided horses to the army. Names were inscribed to most of men (94.8%) and 90% of them were Christian names. Various forms of the names, typical for Catholics and Orthodox, as well as canonic and diminutive name forms were used. The most popular men's name is *John* (Jan), and other names are *Nicolas*, *Stanislav*, and *Mathew*. About 31% of men had patronyms. Most of their suffixes were Slavic (*-owicz/-jewicz*), only one was Lithuanian (*-aitis*). 19% of men had proper names with the *-sk-* type suffix. Some men had anthroponyms without a suffix. One man had a nickname. Almost all men's proper names were written with common words explaining anthroponyms. The words determining position in an office dominated. There were several descriptors of social class, nationality, age and friendship relations with persons who sent to the army. More than half of men were inscribed with binary names, the rest with monomial names. The length of an average name was 1.53 anthroponyms. Mixed names of men prevailed and there were fewer names without potential surnames. Only several persons were given potential surnames. The most popular was the name + *patronym* structure of names. The second most popular structure was name + *anthroponym with the -sk- type suffix*.

Most of women (60%) were inscribed with the names. Almost all women's names were Christian. The forms of the names which were used were also common for Catholics and Orthodox. Canonic and diminutive name forms were also used. The most popular women's name is *Ann*. The second most popular name is *Bogdana*.

There was one non-Christian name – *Macucha*, although it could be a diminutive form of a Christian name. An andronym is the spouse's name and it was given to almost all women (96.7%). Usually an andronym was formed with the suffix *-owaja/-jewaja* but also with the suffix *-inaja*. 23.3% of women had an anthroponym formed from a spouse's patronym. Mostly it was written in the possessive case but sometimes in the nominative case. Once a derivative, with the help of suffixes *-owajal/-jewaja*, was formed from this anthroponym. Two women had patronyms and one had a father's patronym. 16.7% of women had an anthroponym with the *-sk-* type suffix. More than half of women's names (56.7%) were written with common words which explained anthroponyms. What is more, common words which described marital status and kinship prevailed. However, there were not many common words describing origin and position in an office, whereas most women were written with binary names. There was abundance of trinomial and quadnomial names. Least women were inscribed with monomial names. The average length of women's names was 2.37 anthroponyms. Mixed women's names (60%) dominated, but there were fewer women who were inscribed with the potential surname, and no women who were inscribed only with names. The most popular structure for women was name + *andronym* and the structure of *two andronyms*.

Key words: proper name, name, common words – descriptors